

---

*Рибачук Віктор Олексійович,
старший викладач кафедри
всесвітньої історії та методики викладання історії
ПНПУ імені В. Г. Короленка*

КІНІКИ – ВІДМОВА ВІД КУЛЬТУРИ ЧИ «ПРОЛЕТАРСЬКА КУЛЬТУРА НИЗІВ»?

В історичному розвитку античної філософії кінізм займає особливе місце. Примітивність кінічного філософствування, у порівнянні з віртуозною діалектикою платонізму й аристотелізму, своєрідність способу життя, що показово відрізняється від інших філософів, уже для істориків античності стало проблемою: чи можна називати кініків філософською школою?

В історико-філософських дослідженнях нового і новітнього часу кінікам недостатньо приділяли уваги, а в фундаментальних працях з історії античної філософії В.Віндельбанда, В.Асмуса, А.Чанишова аналіз кінізму взагалі відсутній. Причиною такого ставлення до цієї школи є як відсутність у кініків філософського теоретичного дискурсу, так і відверто скандальна і парадоксально-асоціальна поведінка.

Лише у другій половині ХХ століття ґрунтовний і системний аналіз кінізму було зроблено у працях П.Адо, М.Фуко, П.Слотердайка. На думку французького дослідника П.Адо кінізм найповніше виражає «точну природу філософії в античному світі, оскільки пропонує крайній вираз цієї філософії» [1, с.141]. Філософські концепти кініків такі як аскеза, атараксія (відсутність хвилювань), автаркія (самостійність), незворушність, безсоромність не використовуються у логічній аргументації, а «служать для визначення конкретних настанов, що відповідають виборів життя» [1, с.141-142].

М.Фуко розглядає філософію кініків як особливу техніку суб'єктивації, що дозволяє індивіду конструювати свою «самість» [5, с.238].

Сучасний німецький філософ П.Слотердаjk у праці «Критика цинічного розуму» розглядає кінізм як знахідку Античності. На його думку, екзистенціальна протестна філософія кініків була спрямована проти тоталізуючої організації грецького

поліса, проти ідеалізму Платона [4, с.118]. Відродження античного кінізму, вважає П.Слотердайк, може стати альтернативою сучасному цинізму.

У марксистській історіографії кінізм розглядається як стихійний протест соціальних низів античного суспільства проти рабовласницького ладу. На думку І.Нахова, кінічна етика має яскраво виражений демократичний характер. Прославляючи бідність і працелюбство «мораль кініків захищає рабів і пригноблених» [2, с.9]. Кінізм, як форма світогляду, являє собою систему поглядів, яка заперечує усі інститути рабовласницької держави, її законів, стереотипів, моралі, ідеології [2, с.6].

Отже, оцінка кінізму в історіографії неоднозначна і суперечлива.

Метою пропонованої статті є виокремлення та аналіз життєвих принципів кініків, їхніх методів маніфестації істини і технік суб'єктивації особистості.

У сучасній історіографії виокремлюють три моделі кінізму – антисфенову, діогенову і кратенівську. З огляду на те, що філософські принципи кінізму найбільш повно і послідовно були реалізовані Діогеном Сінопським, зупинимося на аналізі діогенової моделі кінізму.

Виникнення кінізму збігається в часі із занепадом громадянської общини, з кризою грецького класичного полісу. В умовах кризи поліс перетворився на порожній політичний механізм, який нічого не вирішує. Громадянин полісу уже не міг повноцінно діяти і продуктивно жити в такому вузькому соціумі. Виникає потреба у значно розширеному соціальному просторі.

Новим прагненням індивіда відповідала епоха еллінізму. Для символу кінізму, Діогена Сінопського, пошуки оптимальної форми життя означало таке: «Запитаний про своє громадянство, він відказав: «Я громадянин світу» [3, с.233]. На думку П.Слотердайка, це «є найсміливішою відповіддю Античності на досвід, що дуже непокоїв: буття без вітчизни та відокремлення ідеї праведного життя від емпіричних спільнот» [4, с.168].

Таким чином, щоб врятувати свою екзистенційну ідентичність, кінік жертвує своєю соціальною ідентичністю й відмовляється від належності до певної соціальної групи. «Єдиною державою, - як стверджував Діоген, - я вважаю тільки всесвіт» [3, с. 237]. Тому космополітичний філософ може бути

членом суспільства лише тоді, коли воно перетвориться на світовий поліс. До цього часу його місія – бути докором совісті для тих, хто захищає полісні традиції.

Особливою формою утвердження особистої свободи і своєї незалежності від влади стала провокаційна поведінка кініків. Легенда про Діогена розповідає, що одного разу з філософом зустрівся Александр Македонський. Під час зустрічі Діоген лежав на спині, приймаючи сонячну ванну. Александр, щоб показати свою приязнь до філософа, обіцяє виконати будь-яке його прохання. На це Діоген відказує: «Не затуляй мені сонце». Такою зухвалою поведінкою кінік демонструє свою незалежність від влади. Античний мудрець не є, як сучасний філософ, спілником правителя, а відвертається від влади, шанобства і значущості. Діоген був один із перших філософів, що став вільним настільки, що міг правителю сказати правду.

Отже, кініки своєю провокаційною поведінкою показували, що усупільнена людина втрачає свободу і стає залежною від бажань, прагнень й амбіцій. Відповідь Діогена Александру співзвучна християнській притчі про птахів небесних, які не сіють і не жнуть, проте, як найщасливіші створіння, живуть у небі.

Ще одним яскравим прикладом парадоксально-іронічної поведінки Діогена є епізод зі світильником, що ілюструє його ставлення до афінських співгромадян. Одного разу, серед білого дня філософ зі світильником подорожував містом. На запитання навіщо він це зробив, Діоген відповів: «Я шукаю людину». Як зазначає П.Слотердаjk, цей епізод «являє собою шедевр кінічної пантомімічної філософії. Шукач людини, озброєний світильником, не приховує своє вчення за допомогою ускладненої мови освітчених» [4, с.166]. Для Діогена, справжня людина – це та, що керує своїми бажаннями і живе у злагоді з природою, тоді як громадянин полісу поводить нерозумно і негуманно. Філософ зі світильником виступає у ролі психотерапевта, цілителя, адже він виводить на світло своїх співгромадян, життя яких спотворено бажаннями і не відповідає істині.

Ще одна легенда про Діогена, що виразно демонструє пріоритет життєвого дискурсу кініків над теоретичним, є легенда про «бочку». Те, що філософ обрав власною резиденцією

«бочку», новоевропейська філософська думка інтерпретує як повернення життя до тваринного стану, оскільки Діоген мінімізував свої потреби до життєвого рівня свійських тварин.

Однак «бочка Діогена» не обов'язково означає, що філософу-кініку властива відраза до комфорту і затишних домівок. «Бочка» Діогену потрібна була, щоб показати, що він у змозі жити будь-де, «адже він у кожному місці перебуває у злагоді із собою і законами природи» [1, с.142]. Сам Діоген, за свідченням античної традиції, дає таку відповідь: «На запитання, який йому зиск від філософії, він відповів, що жодного, окрім хіба що готовності до будь-яких примх долі» [3, с.233].

Політична гострота кінчної критики суспільних порядків і полісної моралі з особливою силою проявляється в останній групі переказів про Діогена, що зображують його як безсоромника.

Відверто безсоромна, асоціальна поведінка Діогена, на перший погляд, незрозуміла: перед очима афінської публіки на ринку Діоген робив «те, що властиве Деметрі, і те, що Авродиті» [3, с.235], тобто мастурбував і злягався.

Безперечно, що християнська традиція засудила таку асоціальну форму поведінки Діогена. Лише новоевропейська філософія, особливо психоаналіз, розкрили глибинний зміст і значення такого дискурсу.

Діоген – один із перших філософів, який зрозумів, що сором є найдієвішим методом контролю за індивідом. Сором заставляє людину жити за загальними стандартами поведінки. Діоген як екзистенційний філософ з цим не погоджується. Не суспільство повинно визначати чого людина повинна соромитися. Суспільні порядки і моральні норми недосконалі і нерозумні. Задовго до Ніцше Діоген закликає до «переоцінки цінностей». Сором, соромність повинні бути перевірені на основі принципів природи і розуму. Така перевірка показує, що те, чого люди соромляться, насправді є невинним і природнім.

Отже, з'ясувавши, що сором є чинником, що трансформує зовнішній контроль у внутрішній, Діоген своєю публічною мастурбацією продемонстрував свою безсоромність і поставив себе в опозицію до моральних чеснот і стандартів поведінки.

Таким чином, поява Діогена знаменує собою найдраматичніший момент в пошуку істини: оскільки в платонізмі ідеальний світ остаточно втратив зв'язок з

матеріальним, адже втілення ідеї Платона в життєву практику стає проблемним завданням, то у філософії кініків чітко вказаний шлях практичного досягнення істини. Шкода, що цю першу форму екзистенційної філософії знецінюють на тлі великих систем грецької філософії – Платона, Аристотеля і Стої – як порожню сатиричну гру, напівкумедний і досить непристойний епізод [4, с.113]. Для розуміння цих чудесних і провокаційних жестів, як зауважує П.Адо, слід пам'ятати, що в античного філософа, який любить істину, вчення і життя повинні співпадати [1, с.142].

З Діогена в європейській філософії розпочалася боротьба проти теоретичного філософського дискурсу. У кініків висловлювання істини отримує новий вимір. Сократ, наприклад, перемагав софістів, коли схилив їх до дискусії, в якій він був непереможним. Але з Діогеном ні Сократ, ні Платон не могли дати собі ради, адже він розмовляв з ними іншим діалогом: мовою жестів, комедійних вчинків, парадоксальною поведінкою, сенсаційними вигуками. Платон вдовольнився лише тим, що назвав Діогена «божевільним Сократом». Цей наклеп Платона, на думку П.Слотердайка, є дуже прикметним, він «засвідчує, що завдяки Діогенові у філософії трапилося щось хвилююче й водночас важливе» [4, с.117]. Кініки вперше в історії філософії поставили проблему феноменології тіла. Якщо жива матерія – людське тіло в ідеалізмі Платона виключено з діалогу, то у філософії кініків тіло починає доводити своє право на повноцінне життя. Можна заперечити, що тваринні відправлення, інтимний досвід тіла не варто виставляти на публічний показ. Але ж у кініків це форма матеріальної аргументації, що реабілітує тіло. Дратуючи своєю поведінкою громадськість як носія абстрактних цінностей, кініки вели боротьбу проти філософського ідеалізму.

Отже, відмовляючись служити ідеалам цивілізації – ідеї справедливості, обов'язку, обіцянкам спасіння, надії на безсмертя, Діоген своїм життєвим дискурсом зберігає свободу і радість життя.

Варто зазначити, що кінізм став джерелом античного стоїцизму. Стоїки лише пом'якшили парадоксальність і радикалізм кініків: не відмовилися від політичного життя і духовної культури. Проте, як і кініки, віддавали перевагу етиці над іншими дискурсами. Образ життя кініків мав вплив на

оформлення християнського аскетизму (особливо в таких його формах як юродство і самітництво).

Список використаних джерел і літератури

1. Адо П. Що таке антична філософія? / Пер. з фр. С.Л.Йосипенка. К.: Новий Акрополь, 2014. 428 с.
2. Антологія кинизма. М.: Наука, 1984. 398с.
3. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. М.: Мысль, 1986. 571 с.
4. Слотердайк П. Критика цинічного розуму / Пер. з нім. А.Богачова. К.: ВК ТОВ «Тандем», 2002. 544 с.
5. Фуко М. Управление собой и другими: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1982-1983 году / Пер. с фр. А.В.Дьякова. СПб.: Наука, 2011. 432 с.

* * *